

УДК 336.717(477)

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РЕЙТИНГОВИХ СИСТЕМ У БАНКІВСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ

Цибульська Н. Б.

У статті розглянуто законодавчу та нормативно-правову базу, яка регламентує діяльність рейтингових агентств на ринку рейтингових послуг в Україні. Автором досліджено основні цілі та значення рейтингів банків, описано основні причини взаємодії банків з рейтинговими агентствами. Виділено недоліки обов'язкового рейтингування та шляхи їх усунення. Досліджено сучасний стан розвитку рейтингових послуг в Україні та окреслено рекомендації щодо покращення їх надання. Подано вирішення основних проблем щодо рейтингування банків.

Ключові слова: банк, рейтинг, рейтингова система, рейтингове агентство, рейтингова діяльність, ринок рейтингових послуг.

ВСТУП

Зміни, що відбуваються в економіці України, кардинально впливають на напрями та темпи розвитку всієї банківської системи. В останні роки банківський сектор став динамічним, високотехнологічним та конкурентним. Однак банківська діяльність залишається ризиковою, тому особливої актуальності набувають дослідження з рейтингового оцінювання банків. Роль таких досліджень полягає в їх спрямованості на розроблення цілісного комплексного підходу до оптимізації фінансового управління банками в умовах нестабільності і ризику, пошуку можливих шляхів досягнення фінансової стійкості та стабільного зростання.

Дослідження щодо визначення рейтингової оцінки банку привертають увагу багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців та практиків. Даній проблемі присвячено праці таких провідних учених: В. М. Кочеткова [1], О. І. Лаврушина [2], Р. І. Тиркало [3], З. І. Щибиволок [3] та ін.

Наукові напрацювання стосовно національної рейтингової системи хоча і досить значні, проте проблеми визначення рейтингової оцінки банку з урахуванням вітчизняної специфіки банківської діяльності, створення комплексного, інтегрального показника роботи банків залишаються недостатньо розробленими як у теоретичному, так і в практичному аспектах. Недостатній рівень розробки питань методології рейтингового оцінювання банків з урахуванням національних особливостей банківського середовища і зумовили вибір теми статті та її актуальність і науково-практичну значимість.

Метою даної статті є визначення перспективних шляхів розвитку рейтингових систем в Україні. Для досягнення цієї мети були поставлені такі завдання:

- визначити нормативно-правові акти, які регулюють ринок рейтингових послуг в Україні;
- розкрити недоліки обов'язкового рейтингування та шляхи їх подолання;
- описати перспективні шляхи розвитку рейтингових систем у банківстві.

1 РОЛЬ РЕЙТИНГОВИХ СИСТЕМ У БАНКІВСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Рейтингові оцінки банків у сучасній економіці використовуються для різних цілей, зокрема для: формування іміджу банку в фінансово-кредитній системі, країні та за кордоном; вивчення динаміки зміни надійності банку, що дає змогу прогнозувати його розвиток; аналізу рішень щодо відкриття депозитних рахунків, надання міжбанківських кредитів; купівлі (продажу) цінних паперів банку, сприяння більшому взаєморозумінню між позичальниками і кредиторами, що знижує витрати на моніторинг.

На основі присвоєного рейтингу банк може зробити висновки щодо результатів діяльності, висвітлити позитивні та негативні аспекти своєї роботи. Оцінка ззовні допомагає глибше проаналізувати свої сильні і слабкі сторони, істотне значення для вироблення подальшої стратегії банку. Оцінюючи банківські установи, незалежне рейтингове агентство може частково виконувати ті ж функції, що й служба банківського нагляду. А саме: оцінювати ризики, притаманні кредитно-інвестиційним вкладенням банків, якість управління активами й пасивами, компетентність керівництва, достатність капіталу тощо. Однак для визначення рейтингу цього недостатньо – потрібно враховувати й інформацію нефінансового характеру, наприклад, репутацію банку, його імідж на ринку тощо.

Однак більшість банків звертаються до рейтингових агентств для присвоєння їм рейтингових оцінок. На нашу думку, основні причини співпраці банків з рейтинговими агентствами полягають у наступному:

- залучення засобів на ринках капіталів;

- одержання незалежної оцінки своєї діяльності;
- бажання розкрутки власного бренду;
- економія на рекламній акції та піар-кампанії.

Отже, ми вважаємо, щоби рейтинг відображав правдиву інформацію про банк, він повинен відповідати таким вимогам:

1. Незалежність. Це означає, що рейтинг є продуктом рейтингового агентства, яке практично не підлягає регулюванню державного органу.
2. Інформативність. Це означає, що рейтинг є результатом чітко визначеного аналітичного процесу, що забезпечує прийняття до уваги всіх відповідних чинників, якості використаних даних та інформації, що відображають економічні реалії сьогодення.
3. Об'єктивність. Рейтингові комітети формуються для того, щоб забезпечити об'єктивний рейтинг через винесення спільного рішення.
4. Відкритість. Банківські рейтинги обов'язкового повинні публікуватися у засобах масової інформації для ознайомлення як з клієнтами банку, так із громадськістю.

2 РОЗВИТОК РЕЙТИНГОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Оцінка надання рейтингових послуг вітчизняними агентствами на внутрішньому ринку засвідчує початковий етап становлення такого сегмента обслуговування клієнтів. Практично відносно нормування рейтингового бізнесу бере початок з квітня 2004р., коли було підписано Розпорядження Кабінету Міністрів України №208-р "Про схвалення Концепції створення системи рейтингової оцінки регіонів, галузей національної економіки, суб'єктів господарювання" [4]. Цим документом визначено основні засади створення системи рейтингових оцінок регіонів, галузей і суб'єктів господарювання з урахуванням досвіду міжнародних рейтингових агентств, а також визначені вимоги щодо створення вітчизняних рейтингових агентств. Вітчизняні агентства повинні відповідати таким вимогам: бути резидентами України; спеціалізуватися виключно на наданні послуг з визначення кредитного рейтингу та інформаційно-аналітичних послуг, пов'язаних із визначенням кредитного рейтингу, використовувати для визначення рейтингу національну шкалу кредитних рейтингів; володіти інформаційною інфраструктурою, достатньою для збору та обробки даних, а також засобами для оприлюднення інформації про присвоєння кредитного рейтингу. Відповідність юридичної особи цим ознакам повинна бути підтверджена експертним висновком Світового банку або Міжнародного валютного фонду, або Європейського банку реконструкції та розвитку.

За результатами проведеного конкурсу з визначення уповноваженої структури для проведення рейтингової оцінки регіонів, галузей і суб'єктів господарювання України переможцем визнано вітчизняне агентство "Кредит-Рейтинг". Ця організація і на сьогодні позиціонує компанією-монополістом у сфері надання рейтингових послуг. Діяльність цього рейтингового агентства офіційно визнана Державною комісією з цінних паперів і фондового ринку.

Подібні новачки неоднозначно сприйнялись учасниками ринку. З одного боку, введення процедури рейтингування є важливим і необхідним, оскільки його основне призначення дати інвестору інформацію про вірогідність дефолту позичальника чи емітента боргових цінних паперів. Процедура рейтингування може зробити дефолти більш передбачуваними. Але з іншого боку, використання внутрішнього рейтингу для визначення орієнтирів економічної поведінки може мати реальне значення лише за певних умов, коли рейтингування буде здебільшого добровільним, а не директивним (примусовим, обов'язковим).

На нашу думку, примусове рейтингування має низку недоліків. По-перше, обов'язкова вимога щодо рейтингування призведе до збільшення витрат споживачів таких послуг і для багатьох із них це може бути проблематичним і обмежити можливості виходу на публічні ринки запозичень. По-друге, обов'язкове рейтингування може призвести до профанації ідеї публічної оцінки кредитних ризиків. На платній основі всі бажаючі матимуть можливість одержати рейтинги у спеціально визначених рейтингових агентствах, що ставить під сумнів об'єктивність такої оцінки. Застосування рейтингу повинно визначатися ринком, а не директивами державних установ. По-третє, якщо отримання рейтингу у разі емісії цінних паперів буде обов'язковою процедурою, то доцільною є ідея про введення інституту уповноважених сертифікованих рейтингових агентств. Проте в умовах директивного примусу наданням рейтингових послуг може займатися обмежене коло агентств і ціни на їх послуги при цьому можуть бути монопольними. По-четверте, вітчизняні рейтингові агентства не матимуть значення і для прийняття інвестиційних рішень іноземними інвесторами.

Два регулятори ринку рейтингових послуг – Державна комісія з регулювання ринку фінансових послуг і Державна комісія з цінних паперів і фондового ринку затвердили постанови, спрямовані на виконання вимог Закону України №3201-IV "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України" [5]. Нормами цього законодавчого акту введені такі нововведення у розвиток вітчизняного ринку рейтингових послуг, як встановлення рейтингів для всіх видів цінних паперів (окрім акцій, державних облігацій, цінних паперів Державної іпотечної установи та сертифікатів недиверсифікованих інвестиційних фондів). Серед господарюючих суб'єктів рейтингуванню підлягають підприємства з державними частками власності у статутному фонді, підприємства-монополісти та такі, що мають стратегічне значення для економіки та безпеки держави. У Законі вказується, що обов'язковість визначення рейтингової оцінки не залежить від форми власності, підпорядкування чи інших ознак емітента, тобто коло об'єктів обов'язкового рейтингування значно розширилось. Міститься також норма щодо надання рейтингових послуг, яке

здійснюється “уповноваженими рейтинговими агентствами”, які повинні встановлювати рейтинги за національною шкалою. При цьому процедура конкурсного відбору претендентів на надання рейтингових послуг в державному регуляторі є обов’язковою. Але у зв’язку з недостатнім рівнем розробки нормативної бази щодо проведення конкурсу з визначення нових уповноважених рейтингових агентств, продовжує зберігатись монополізм агентства “Кредит-Рейтинг” у сфері надання рейтингових послуг.

У даному Законі також йдеться про зміни в правилах розміщення страхових резервів ризикових страхових компаній і компаній зі страхування життя. Ці резерви зможуть розміщуватись тільки в банках і в цінних паперах, що мають рейтинг інвестиційного рівня за національною шкалою.

Сучасний стан розвитку ринку рейтингових послуг в Україні можна охарактеризувати як очікування. Клієнти цього ринку: суб’єкти рейтингування і споживачі рейтингових послуг були і залишаються тільки потенційними бізнес-партнерами агентства, незважаючи на вигоди прозорого господарювання. Проте, довіра до рейтингових агентств не визнається тільки рівнем професіонального обслуговування ними своїх клієнтів – велике значення має і якість статистичних та інших даних, на основі яких будуються рейтингові оцінки.

ВИСНОВКИ

Створення та подальша розбудова ефективно діючої системи рейтингування суб’єктів економічної діяльності є необхідною передумовою розвитку фінансового ринку України. Формування системи рейтингування в Україні повинно здійснюватись виключно на ринкових засадах. Встановлення рейтингів емітентам та фінансовим інструментам повинно розглядатись як вид діяльності, пов’язаної з наданням інформаційно-аналітичних послуг. Роль держави в особі її законодавчих та виконавчих органів має полягати виключно в утворенні конкурентного середовища для діяльності рейтингових агентств. Необхідно відмовитись від практики штучного створення за участю держави так званих “національних рейтингових агентств”, а також запровадження інституту “уповноважених рейтингових агентств”. Кожен рейтинг як продукт діяльності конкретного рейтингового агентства не повинен мати ознак державної гарантії його достовірності. Неприпустимо державне встановлення навіть “рекомендованих” тарифів на послуги рейтингових агентств. Є недоцільним в умовах нерозвиненості та монополізації ринку рейтингових послуг запровадження обов’язкового рейтингування регіонів, галузей та суб’єктів підприємницької діяльності, навіть окремих, та фондових інструментів, зокрема, облігацій.

Обов’язкове рейтингування по суті руйнує ринковий характер взаємодії емітента та інвестора. Тільки емітент вправі вирішувати, чи необхідно йому отримувати рейтинг. З іншого боку, тільки інвестор вирішує, чи довіряє він висновкам того чи іншого рейтингового агентства настільки, щоб при більш високих рейтингових оцінках знижати свою премію за ризик. І тільки якщо вимоги і інвестора і емітента відносно рейтингу зійдуться, тільки в цьому випадку рейтинг матиме справжнє значення. При обов’язковому рейтингуванні втрачається сенс рейтингу, довіра до нього. Залишається тільки додаткове навантаження на емітента. Тобто, фактично дискредитується сам інститут рейтингування в Україні, що суперечить вимогам ринкової економіки та потребам її розвитку. Державне регулювання діяльності по рейтингуванню має здійснюватись тільки стосовно виробників послуг даного виду та не мати відношення до об’єктів рейтингування (замовників рейтингу) і споживачів рейтингів (інвесторів та клієнтів). Заходи з регулювання діяльності рейтингових агентств на даному етапі повинні мати максимально обмежений характер і зводитися до визначення критеріїв, яким мають відповідати структури, що прагнуть займатись рейтинговою діяльністю, насамперед з точки зору їх технічної спроможності та кваліфікації персоналу.

Отже, для вирішення проблеми у сфері рейтингування банків необхідно:

- законодавчо врегулювати діяльність рейтингових агентств;
- демонополізувати ринок рейтингових послуг, розвивати нові національні рейтингові агентства;
- підвищувати прозорість діяльності рейтингових агентств, зокрема розкривати методологію присвоєння рейтингів;
- підтримка з боку НБУ та інших державних структур і їх сприяння становленню інфраструктури ринку рейтингових послуг.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кочетков В. М. Забезпечення фінансової стійкості сучасного комерційного банку: теоретико-методологічні аспекти : [монографія] / В. М. Кочетков. – К. : КНЕУ, 2002. – 238 с.
2. Управление деятельностью коммерческого банка (банковский менеджмент) / И. О. Лаврушин / под ред. д-ра экон. наук проф. И. О. Лаврушина. – М. : Юристъ, 2002. – 688с.
3. Тиркало Р. І. Фінансовий аналіз комерційного банку: основи теорії, експрес-діагностика, рейтинг : [навч. посібник] / Р. І.Тиркало, З. І. Щибиволок. – К. : „Слобожанщина”, 1999. – 236с.
4. Розпорядження Кабінету Міністрів України “Про схвалення Концепції створення системи рейтингової оцінки регіонів, галузей національної економіки, суб’єктів господарювання” від 01.04.2004р., №208-р. - Доступний з : www.rada.gov.ua.
5. Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України” від 15.12.2005р., №3201-IV. - Доступний з : www.rada.gov.ua.

Цибульська Наталія Богданівна, здобувач кафедри банківського і страхового бізнесу Львівського національного університету імені Івана Франка, тел. (032)239-45-89, e-mail: nataly_t@ukr.net